

Centrum judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových
Posudek magisterské diplomové práce

Název práce: *Eliezer Eilburg: Criticism of Miracles*

Autor: Magdaléna Jánošíková

Oponent: Mgr. Daniel Soukup

Hodnotící kritéria	% podíl na celkové známce	hodnocení
Téma:	5%	1
Metodologie a argumentace:	20%	1
Interpretace:	20%	1
Použití sekundární literatury:	10%	1
Struktura a forma:	30%	1
Bibliografický aparát:	15%	1
Celková známka před obhajobou:		1

Poznámky a vysvětlivky:

1. obsah jednotlivých hodnotících kategorií:

1. Téma = schopnost zvolit si vědecky relevantní problém, ohraničit ho, stanovit si smysluplné cíle. Zde zohlednit též kategorii „originalita“/ novost/ heuristická hodnota oproti pouhé kompilaci zdrojů.
2. Metodologie a argumentační struktura = schopnost stanovit vlastní metodologický postup, dodržovat ho v toku textu, schopnost stanovit teze, zřetelnost argumentační struktury.
3. Interpretace textů = úroveň analytického a interpretačního umění
4. Použití sekundární literatury = znalost relevantních a nezastaralých textů, tvůrčí/kritické zacházení se sekundární literaturou (MA)
5. Struktura a forma = výstavba, členění textu, konzistence, jazyková správnost, stylistická vyváženost, čtivost.
6. Bibliografický aparát = úplnost bibliografie ke stanovenému tématu, jednotný způsob citace, jednotný a korektní způsob uvádění bibliografických údajů

2. „technika“ hodnocení:

Každé kategorii je přidělena jistá váha vyjádřená v % podílu na celkové známce (tabulka v programu MS Excel automaticky spočítá výslednou známku před obhajobou), odlišná v jednotlivých kategoriích pro BA a MA-práci, podle toho, jaký důraz klademe v první či druhé fázi studia na jednotlivé kategorie (viz tabulka).

„Jemná“ známková stupnice je stejná jako u přijímací zkoušky, tedy: 1,0 – 1,3 – 1,7 – 2,0 – 2,3 – 2,7 – 3,0 – 3,3 – 4.

Je-li byt' jediná kategorie hodnocena známkou „4“, znamená to, že práce se nedoporučuje k obhajobě.

3. ostatní poznámky:

V případě, že jeden z posuzovatelů práci nedoporučí k obhajobě, možno uvést krátké vysvětlení ve verbální podobě.

Do hodnocení jednotlivých kritérií může konzultant zahrnout též své zkušenosti z konzultací s uchazečem (vysoká či nízká míra samostatnosti, „učenílivost“ atd.)

Výsledná známka přihlíží též k výkonu uchazeče u obhajoby a pohybuje se na klasické známkové škále 1 (výborně) – 2 (velmi dobře) – 3 (dobře).

Konzultant je povinen dohlédnout na to, aby práce měla všechny potřebné „asesoáry“ k publikaci na síti: autor: titul, anotace (ca. 2-3 řádky), 5 klíčových slov, oba vyplněné posudky.

Písemné hodnocení:

Ve své rozsáhlé magisterské diplomové práci se Magdaléna Jánošíková na víc jak sto stranách věnuje tématu „*Eliezer Eilburg: Kritika zázraků*“. Vysoce kvalitní práce ve třech kapitolách rozebírá pojetí zázraků a proroctví v převážně židovské filozofii od desátého století po století sedmnácté. Diplomantka nás tak chronologicky seznamuje s koncepcemi jednotlivých filozofů počínaje dílem Sa'adji ben Josefa Gaona, přes Mošeho ben Maimona (*Pojednání o zmrtvýchvstání*, pasáže z *Komentáře k Mišně*, *Mišne Tora* a z *Průvodce zbloudilých*) a nežidovské filozofy (Avicenna a jeho pozdější kritik Averroes). Rozebírá pak dílo Gersonida (zej. *Války Hospodinovy* a *Komentáře k Tóře*), ale také kritiky racionalistického/filozofického přístupu k otázce zázraků z řad konzervativních náboženských představitelů (např. islámský učenec perského původu Al-Ghazzálí či židovští učenci jako Jehuda ben Šmu'el ha-Levi, Nachmanides a Isaac Abravanel). Výklad je pak ukončen osobností Barucha Spinozy a jeho *Teologicko-politickým traktátem*, v němž zásadně odmítl snahu o kompromisní smíření judaismu a filozofie a postavil se proti monopolu rabínské teologie při výkladu světa. Spinoza zde odmítá víru v zázraky a pokládá je za projev nevzdělanosti a lidové pověry.

Tematickým centrem a hlavním těžištěm práce zabývající se tak dlouhým časovým rozpětím je však postava **Eliezera Eilburga** a první kapitola jeho kontroverzního rukopisu *Eser Še'elot*, jenž vznikl asi roku 1567/68 (rkp. JTS 2323). Autorka proto všechny výše zmíněné filozofické (popř. teologické) diskurzy vztahuje k tomuto židovskému intelektuálovi, bez ohledu zda jsou přímými či nepřímými inspiračními zdroji jeho vlastní práce. Eilburg je podle autorky osobností křížící jak geografické tak i kulturní entity, pocházel ze severoněmeckého Brunšviku, žil v Polsku a Slezsku (Poznaň, Olešnice, Nisa), působil v Itálii (Ancona). Vycházel tedy z aškenázské kulturní tradice, avšak na jeho myšlení měla velký vliv sefardská vzdělanost (Ancona byla v 1. pol. 16. stol. významným střediskem nejen pokřtěných Sefardů) a můžeme se domnívat, že i křesťanská diskuze vyplývající z reformace a z katolické reakce na ní.

Třetí kapitola je tedy věnována Eilburgově biografii, kodikologickému rozboru a dataci rukopisu spisu *Eser Še'elot* a v neposlední řadě jeho nesmlouvavé kritice zázraků, kterou je možno vnímat jako kultivovanou myšlenkovou vzpouru namířenou proti duchovním představitelům aškenázské komunity 16. století.

Promyšlené a heuristicky kvalitní kapitole lze máloco vytknout. Vysoce hodnotím autorčinu komparaci Eilburgova rukopisu-autografu s tištěnými texty jeho inspiračních zdrojů. Autorka zde dochází k závěru, že Eilburg pracoval při kompilaci svého díla především s rukopisy a konstatuje, že v 16. století byly stále důležitým médiem ručně psané texty a že navzdory obrovské knihtiskařské explozi (knižní trh byl koncem 16. století dokonce přesycen!), nelze upozadit význam a životnost rukopisné kultury jako takové. Jánošíková trefně dodává, že rukopisy zůstaly nositeli textů, které nemohly být tištěny z politických, společenských, nebo čistě finančních důvodů, a že v nich také často přežívala polemická a kontroverzní díla (jež by nemohla vyjít ani kvůli cenzuře). V kapitole tak lze upozornit jen na drobné nepřesnosti vzniklé nepozorností: např. v textu na s. 56 autorka tvrdí, že Maimonidova *Mišne Tora* vyšla u Daniela Bomberga roku 1524, v pozn. 140 však, že již roku 1523. Podobně se na s. 57 setkáme s informací, že *Průvodce zbloudilých* vyšel u Sabionetta roku 1553, v pozn. 142 však najdeme rok 1543.

Několik otázek k diskuzi nabízí také navržená datace rukopisu. Autorka se přiklání k argumentačně podloženému časovému určení navrženém Tamášem Visim (1567/68) a odmítá stanovisko Josepha Davise, který tvrdí, že rukopis vznikl až roku 1575. Jedním z datačních vodítek může být určení tří adresátů *Eser Še'elot*, kterými jsou moravští rabíni: rabi Jakov z obce Kromnova (Moravský Krumlov), rabi Liva z Austerlic (Slavkov), rabi Hiric z obce Sternberg (Šternberk). Zde lze namítnout, že autorka poněkud nedůsledně a bez odůvodnění přepisuje hebrejské toponymum שטערן בערג jako Stemberg, k čemuž nevidím důvod. Za úvahu by rovněž stálo promyslet, proč Eilburg adresoval svou polemiku právě těmto třem rabínům. Přijmeme-li Visiho přesvědčivou hypotézu, že Liva z Austerlic je Maharal, nepřekvapí nás, že Eilburg adresoval text právě jemu, nejvyšší duchovní autoritě v rámci Moravy. Proč ale svůj spis určil rabínům ze Šternberka a Moravského Krumlova? Jednalo se o zvlášť výjimečné učence? Podle autorčina tvrzení

jsou tito tři zmíněni také v responzech Moše Isserlese (zemř. 1572), jejich autorita tedy byla ve své době asi veliká. Je zde možné ovšem navrhnout i jinou úvahu, kterou nabízím k diskuzi a kterou nelze bez pečlivějšího bádání potvrdit. Moravský Šternberk byl v době vzniku *Eser Še'elot* majetkem Karla II. knížete Minsterbersko-Olešnického. Jak napovídá přídomek, kníže Karel II. byl vrchností rovněž ve slezské Olešnici, kde byl v letech 1553-56 Eliezer Eilburg vězněn. Nejen Židé se mohli volněji pohybovat zejména v rámci panství jedné vrchnosti a nelze vyloučit, že zmíněný šternberský rabín Hiric působil i v Olešnici. Eilburg jej tedy mohl znát osobně, a adresovat mu proto svůj text.

Otázkou zůstává, kdo byl třetí z rabínů - rabi Jakov? Budeme-li důvěřovat erudici historika a rabína z Dolních Kounic Heinricha Flesche, pak prvním písemně doloženým moravskokrumlovským rabínem je rabi Josef Etling, který podle údajů z Gansovy kroniky Cemach David zemřel roku 330 malého počtu, tedy roku 1570. Lze tedy předpokládat, že jeho předchůdcem byl rabi Jakov? Znamenalo by to také, že Josef Etling by byl rabínem v Moravském Krumlově poměrně krátkou dobu (1567/8-1570). Bez ohledu na nastíněné otázky lze konstatovat, že identifikace trojice moravských rabínů by nejen usnadnila dataci Eilburgova spisu, ale také přispěla k regionálním dějinám moravských židovských obcí. Souhlasím rovněž s autorkou, že ke konečnému rozřešení datace rukopisu by pomohla nová kodikologická analýza textu.

Magdaléna Jánošíková dále zkoumá, jakým způsobem Eilburg nakládá se svými inspiračními zdroji. Zvláštní pozornost zde věnuje citacím z Maimonida, kterého Aškenaz 16. století spíše odmítal a nečetl a jehož využití v polemice muselo působit kontroverzně. V následujících podkapitolách se pak setkáváme s Eilburgovou kritikou zázraků a judaismu jako takového, jež se nachází v první otázce *Eser Še'elot*. Diplomantka Eilburgovy závěry komparuje nejen s jeho středověkými předchůdci, ale také s pozdějším dílem B. Spinozy, mezi nimiž vidí výrazné podobnosti (poukazuje však i na rozdíly obou koncepcí). Eilburg odmítá judaismus postavený na víře v zázraky a srovnává jej s jakýmkoli jiným náboženským systémem, který svou jedinečnost vidí v zázračném zjevení. Diplomantka zde ukazuje, že Eilburg musel být obeznámen s nežidovskou literaturou a vidí v tom vliv kritického italského humanismu 16. století.

Myslím, že jedno ze zásadních Eilburgových tvrzení je, že zázraky jsou ve skutečnosti magické povahy (magické úkony jsou však chápány jako přirozené). Prorocké předpovědi se dle něj zásadně neliší od věštění čarodějnic či astrologů. Diplomantka zdůrazňuje především prameny, odkud Eilburg, tyto úvahy čerpá. Málo ovšem zdůrazňuje soudobý historický kontext zahrnující i mimožidovský svět, ve kterém bylo řešení takovýchto otázek vysoce aktuální. Byla to zejména reformace a reakce katolické církve na ní. Mezi řádky Eilburgovy polemiky namířené proti aškenázským autoritám lze číst i kritický příspěvek k soudobé diskuzi protestantské a katolické teologie. Teprve nedávno ukončený tridentský koncil (1563) se sice otázkou zázraků přímo nezabýval, zmiňuje ji však v souvislosti s úctou ke svatým, jejich ostatkům a milostným obrazům a sochám (dekret z 25. sezení, 4. prosinec 1563). Právě tento kult doprovázený údajnými zázraky a zjeveními měl být podle strategie „obnovené“ římské církve účinným bojem proti herezi, měl zaujmout zejména lidové vrstvy, odvrátit je od „heretických sklonů“ a stát se tak významnou zbraní proti reformaci a protestantismu, který byl k nebiblickým zázrakům značně skeptický, ne-li odmítavý (srov. např. *Marc R. Forster: Catholic Revival in the Age of Baroque: Religious Identity in Southwest Germany, 1550–1750. Cambridge University Press 2004*). Nechci tím naznačit, že by Eilburg znal podrobněji tuto soudobou křesťanskou polemiku podrobněji, či dokonce četbou křesťanské literatury, nelze ovšem vyloučit, že by si ji nebyl vůbec vědom.

Eilburgovo nepřímé tvrzení, že čarodějnictví a magie není nadpřirozené povahy (čili není působené ďáblem), může být naopak chápáno jako kritická reakce na čarodějnickou paniku, která zachvátila od šedesátých let 16. století zejména německé oblasti a vedla k hromadnému honu na čarodějnice jak v protestantských, tak později i v katolických oblastech. Jánošíková sice na několika místech poukazuje na skutečnost, že stav majoritní společnosti (zejm. reformace) měl vliv na formulování Eilburgových myšlenek, svoje úvahy však podrobněji nerozvádí. Je pochopitelné, že podstatou diplomové práce bylo poukázat na vztah Eilburgova díla k židovskému myšlenkovému světu, bylo by však nesmírně zajímavé hledat ohlas a inspirační zdroje Eilburgových úvah

a kritiky i mimo něj. K formulaci otázek vztahu Eilburgova díla ke křesťanské komunitě by jí výrazně pomohl např. rozsáhlý sborník *Jews, Judaism, and the Reformation in Sixteenth-Century Germany* (ed. Dean Phillip Bell - Stephen G. Burnett) 2006.

Jedinečné postřehy a promyšlené závěry, které práce přináší, lze hodnotit jako výborné. Autorka pracovala s množstvím těžko dostupných pramenů, zvládla jazykové překážky, použila relevantní studie a její znalosti jdou daleko za hranice oboru a vytyčeného tématu. Diplomová práce Magdalény Jánošíkové přináší poutavý pohled do dějin myšlení o zázracích v rámci židovské filozofie a napojuje jej na mikrohistorii a konkrétní osud a text ze 16. století. Zásadní hodnota a přínos práce je podtržena anglickým překladem a hebrejskou transliterací analyzované části *Eser Še'elot* s patřičným poznámkovým a edičním aparátem. Jak edice textu, tak i upravený text práce do podoby doprovodné studie by rozhodně stála za publikaci. Jedinou vadou na kvalitě předložené práce je uvedení pouze výběrového seznamu literatury, který opomíjí například časopisecké studie, ve kterých ovšem leží základ veškerého dosavadního bádání o Eliezerovi Eilburgovi. Čtenář tak musí hledat sekundární literaturu v poznámkovém aparátu. I přes tuto drobnou výtku navrhuji Magdaléně Jánošíkové bez váhání hodnocení: výborně.

Mgr. Daniel Soukup
oponent